

JOSIP BRINAR:

Zakleti Kras.

ilo je v mesecu svobode (v novembru 1918), ko so Slovenci na Krasu zlomili verige suženjstva. A baš ob tej srcči se je nova, zavratna bolezen nenadno pojavila; vselila se je tudi pod našo streho: vrglo me je v posteljo. Po glavi mi je brnelo, po možganih so kovali kovači in so mi zasnovali čudovite sanje...

Duh moj gre na pot in se ustavi ob kapniku, ki smo ga bili nedavno postavili pred hišo, vrtiču v okras. Kar oživi mrtvi kamen in raste više in više, dobivajoč podobo človeško: plešasta glava, dolg nos in zašiljena brada, ob straneh mahedrave kamenite roke. Pa stopi kameniti orjak tik k meni: »Alo, z menoj na Sovič,¹ da se ogledava po svobodni domovini!« Kapnik dolgin se me oklene pod pazduho, odlomi v bregu smreko in jo osmuče, se upre nanjo dvakrat, trikrat, in že sva na vrhu hriba. Visoko vzravnane se ozira orjak naokrog, oprt na ogromno gorjačo, in izprani, prelaznjeni plašč mu vihra v vetru.

Kakor da čuti moje nemo vprašanje, izpregovori: »Ne huduj se, človeček, da sem te zvalil iz postelje! Saj jaz, stari Gvardjan z Otoka, ne skrivim nikomur lasu!«

»Kako? Gvardjan — čuvaj z Otoka, pa od kdaj?«

»Od tedaj, ko sem še s temi le možakarji skup pastirčeval. Le ozri se po bregovih!«

Po Javorniku, po Nanosu, tam, kjer so dozdej kipele pečine pod nebo, stoje pastirji velikani pa ukajo in piskajo na svireli ko na podnebesne orgle. Kamenje, raztrošeno po dobravah, se je izpremenilo v črede ovac; razmetane skale so postale vitoroga goveda... Po sočnih livadah prehajajo črede, povsod zelenje, življenje — nikjer več pustih skal, nikjer kraške puščave!

»Kako pa zopet to?« mi splasene oči izprašujejo tovariša orjaka.

In ta pripoveduje: »Oj, dočakal sem srečni dan: zbudili smo se iz spanja. — Zakletev Perunova, izrečena pred tisočletji, je minila. Kako srečno je živel naš rod takrat, ko smo bili še sami gospodarji na lastni zemlji! Nad nami — na Nanosu in Javorniku, na Učki in Snežniku — so bivali naši dobri bogovi, čuvajoč naš rod in naše črede...

¹ Hrib nad Postojnsko jamo.

A vstal je proti nam sosed, krvoločni kralj Samogolt. Napadel je naš rod s številno svojo vojsko. A vsi sovražni navali so se razbijali ob kraških trdnjavah. In pozove kralj svoje tri sinove in jim pravi: »Čutim, da bom kmalu moral dati vladarstvo iz rok. A Kras, ta nam še vedno kljubuje! Kdor izmed vas, sinovi moji, se polasti kraških utrd, temu izročim žezlo, ta bo kralj za menoj!«

In prisežejo, se zakolnejo sinovi, da zagospodujejo Krasu, preden zatisne oči kralj Samogolt.

Razpošlje najstarejši sin kraljevič poslance po vsem kraljestvu in pozove vojnike v boj. Nabero se nepregledna krdela, in kraljevič jih vodi v temni noči po gorskih prelazih in skrivnih stezah proti našim trdnjavam. Kakor tihe trume mravelj se usujejo sovražniki preko Krasa. Tedaj pa spusti čuječi Perun tolpo psov in trumo volkov izpod neba. In zaženejo se stekle tolpe preko Nanosa in Cola; tuleč, da se zemlja stresa, udero besne jate čez Razdrto in Gabrk. Tako se je takrat rodila strašna kraška burja — saj jo še dandanes občutite vi, človečki — in je pometla sovražno golazen s Krasa, pa jo razmetala po skalovju pred našim obzidjem. Tudi kraljeviča je treščila burja v prepad in ga ubila.

Pa skoči pokonci srednji sin kraljevič, češ: »Nič ne opravi velika moč, če ji ne pomaga — zvijača!« In izbere najhrabrejše izmed vojakov, pa zlezejo potihoma v podzemeljske jame in špilje, ki se odpirajo na pobočju Krasa. »Pod zemljo se skrivaj priplazimo do kraških selišč. Ko privremo iz lukenj, ošabnim gorjancem za hrbet, no, potem pa le naj prituli stekla burja preko hribov!« In že lezejo prvi sovragi iz kraških jam vsepovsod: Pri Postojni, v Škocjanu, iz Predjame... A zvijača ni ukanila čuvarja Peruna: grozovito strese ves kraški svet, da poka in se drobi v kosteh in osrčju. In odpro se vodovju novi odtoki, po ponorih zadrve in zašume reke v podzemeljske votline. Tudi jezero, ki se je takrat še širilo od Postojne do pod Nanosa,¹ se izlije v kraške jame in potopi sovražne drhali... Ko odteče vodovje, dobe na prođu jadranskem kope mrličev in med njimi kraljeviča — zvitorepca.

Pa se namuzne najmlajši kraljevič: »No, jaz učinim pametneje. Strupeno seme zasejem med Kraševce, in sami mi izroče trdnjave, ko vzdihne setev!« In zbere kraljevič najlepše devotke po kraljestvu, zbere sladkojezične mešetarje in lizune. Pa jim natovori zvrhane jerebase slaščic in draguljev: pomaranč in rožičev, mandljev in smokev,

¹ Veliki Otok in Mali Otok (imeni vasi) še dandanes spominjata na nekdanje jezero; tudi ime Postojna (postojna — jezerski orel) nam priča o tem.

pa zlatih uhanov, prstanov in vreče suhih cekinov. Kraševci so odkraja zaloputali vrata pred sladkimi tujci prodajalci. Pa tu in tam je le kakšna mamka zgrabila prgišče smokev za otroke; dekleta so poželjivo ogledovala zlati drobiž in ga obešala po ušesih, natikala na prste, in tudi mnogo moških so naposled preslepili cekini. Ni trajalo dolgo in na Krasu je bilo zlata na kupe. Iz zlata pa je skoval sovrag nam verige, tanke, lične najprej, trdne, debele pozneje. Še prav se nismo zavedli, in že je izgubilo ljudstvo ljubav do svobode; sami so zaslepljenci molili sovragu roke, da jih vkuje v verige. Kmalu nato je prihrul še drugi sosed — sovražnik s severa ter je vklestil naš rod v železne spone.

Le nekaj nas je ostalo zvestih bogovom. Zasmilili smo se Perunu mi, ki se nismo dali preslepiti zlatu, in izpremenil nas je v sive kraške pečine, v brezčutne podzemeljske kapnike, da ne bi občutili sramote domovine. In Perun je izrekel zakletev: »Dokler bo vladal tujec na Krasu, spavajte, moji zvesti sinovi! Ko pa otrese narod sramotne verige, oživite tudi vi v blaženi svobodi!«

Minevali so nam vekovi v nemi otrplosti. Žarek upanja nam je zasvetil šele zadnji čas, ko je slovenski rod tod na Krasu začel sanjati o izgubljeni svobodi. Gorko mi je zaplulo po telesu, ko se je oglasil vaš Miroslav: »Čujte, gore in bregovi, da sinovi Slave smo!« Veselje mi je zagomazelo po udi, ko je »goriški slavček« zapel:

»Prost mora biti, prost naš rod,
na svoji zemlji svoj gospod!«

Obšla nas je začarance slutnja, da ni več daleč dan, ko napoči svoboda vam in — nam. In danes, prijateljček moj, praznujemo vstajenje, prerojenje!... Ne vidiš li trum, ki se vsipljejo v Postojnsko jamo? Vsi ti so naši zvesti bratje; hitiva tudi midva se veselit, saj danes kraljuje zopet Perun in svoboda, svoboda!«

Trda roka me zgrabi za pasom, izprani plašč zaplahuta po po-bočju nizdol — in že sva v Postojnski jami na plesišču. Tu se je zbrala čudovita množica: mrzlopolzki kapniki so vsi oživali, stopili so s sten in iz kotov in zdaj rajajo in plešejo v podzemeljski dvorani. In vedno še prihajajo nove množice: iz templjev, iz Tartarja, s Kal-varije — tudi mož, ki nosi ženo »štuporamo«, je vmes — iz Otoške jame so priveslale po Pivki devoyke v snežnih haljinah; od vseh vetrov se zgrinjajo kameneni svatje. Na odru so se razvrstili najslavnejši godci: jamski medved in lev drgneta bas, truma pevcev poje »naprej«, krdelo ptičev »jemlje čez«... V mesnici vise klobase, sa-

lame — nič več kamenite — krače in gnjati dehte zavedljivo; rdeče, rumeno sadje tehta z obloženih vej. S stropa lije luna svojo čarobno luč, po stenah se je užgalo tisočero biserov. Še človeška ribica v tolmunu je odprla oslepele oči, da si ogleda nezaslišano čudo. »Svoboda, svoboda!« vzdikajo nepregledne množice, »po tisočletnem spanju zopet svoboda!« —

Hrušč in trušč postaja silnejši, silnejši, vse raja in poskakuje, trume je objela vrtoglava pijanost sreče...

»Tresk, tresk!« udari nad vso to opojno čarobnost, in hipoma zavlada tišina. Veseljakom zastane sapa, nehajo jim utripati žile. Krdela drve in se prekopicavajo na stara mesta zakletja: lev je že zopet okamenel, mož z ženo »štuporamo« je odrevenel sredi Kalvarije, salame so trdo prirastle na strop, luna bledi, gasne...

Ledena sapa tovariša Gvardjana mi hušknje na uho: »Zopet je udril sovražnik na Kras. Konec je — svobode!« Mrzla je njegova dlan, trd njegov plašč, ko letiva skozi burjo, tulečo, besnečo: tresk, tresk! Gvardjan — kapnik se spotakne, telebne po tleh — — —

Težko odprem svinčene trepalnice in se dvignem na zgledju. Skrbni obrazi se sklanjajo nad mano — bolnikom. »Čast Bogu, nehalo se mu je blesti, nevarnost je minila!«

»Veš, tatek, Italijan je zasedel Postojno v tem, ko si bil bolan!« zadrobi droben glasek.

»Pa burja je prekucnila naš kapnik na vrtu; na tleh leži, razbit na kosce...«

In zbegan ostrmim: so li sanje resnične, ali pa je resnično življenje le — sanje?

